

П. ЛІНИЦЬКИЙ ПРО ДУШУ, ТІЛО ТА СВОБОДУ ВОЛІ

Багатьом філософам, що представляли українську філософську думку XIX – початку XX ст. повернуто їх місце у вітчизняній історико-філософській скарбниці, але їх твори потребують подальшого вивчення та кропіткого аналізу.

Серед згаданих, потрібно назвати ім'я Петра Івановича Ліницького (1839 – 1906) – українського філософа, заслуженого ординарного професора Київської духовної академії, представника ідеалістичного напрямку академічної духовно-релігійної філософії. Коротко охарактеризувати його внесок у розвиток вітчизняної філософії можна словами сучасної дослідниці творчості вченого Н. Мозгової. Вона пише: «Протягом більш ніж сорока років (з 1865 р. і до самої смерті у 1906 р.) ця талановита людина сприяла розвитку філософської культури студентства КДА. Саме, Ліницький зміг належним чином забезпечити традиційно високий рівень викладання філософських дисциплін в академії. Майже двадцять років він очолював кафедру історії філософії (з 1869 р.), а з 1887 р. – кафедру логіки та метафізики. В різні роки за дорученням Вченої Ради академії читав логіку, педагогіку, патристику і метафізику. Одночасно із викладацькою діяльністю продовжувалась і науково-теоретична діяльність академічного вченого» [2, с. 7].

В своїх роботах вчений розкриває багато питань, але є одне – засадниче, яке дозволило побачити погляд вченого в його цілісності. У своїй роботі «Основні питання філософії» (1901 р.) мислитель актуалізує питання про філософію не тільки, як комплексне знання, а і про її значення та місце в тогочасному освітньому просторі. «Вивчення філософії необхідне для повноти і закінченості розумової освіти», – пише він [1, с. 41]. Достатньо красномовна та нагальна для нашого сьогодення думка. Кожен спеціаліст, незалежно від сфери діяльності, отриманих практичних вмінь та навичок, перш за все, повинен володіти «самостійним судженням» та «широкою поглядом», що досягається через вивчення філософії. І це пов'язано з тим, що саме філософія, маючи універсальне значення, сприяє формуванню творчого підходу до вирішення будь-якого чи то практичного, чи то теоретичного завдання.

Універсальність значення філософії виявляється не тільки в можливості застосування її знання до оточуючої дійсності та людського життя, а і в можливості долучитись до «свідомості більш-менш всього людства» [1, с. 45]. І в цьому сенсі, для історико-філософського дискурсу є дуже важливим розкриття вченим проблеми співвідношення духовного і тілесного, душі і тіла, яка охоплювала у своєму вирішенні завдання онтологічні, теоретико-пізнавальні, метафізичні.

Із скрупульозністю підходив філософ до використання поняття «субстанція», особливо, по відношенню до поняття «душа». Він мав своєбачення суміщення цих понять. П. Ліницький не поділяв думки І. Канта, який ґрунтується на розумінні того, що субстанція душі є окремою частиною відносно до її проявів (станів, властивостей), і вони можуть бути пізнаваними, а сама сутність душі залишається поза пізнанням. Він писав: «Істинний і первісний зміст поняття «субстанції» та «субстанційності» полягає в ідеї самостійності, незалежності, і в цьому сенсі душа людська переважно є субстанцією» [1, с. 150]. Філософ вважав душу єдністю її проявів та сутності, оскільки, наше Я єдине і його єдність виявляється в цілісності свідомості та самосвідомості. Не поділяв він ідею І. Канта про ілюзорність єдності нашого Я, як суб'єкта, що пов'язана із відсутністю споглядача відокремленого від самого предмету споглядання. На противагу І. Кантові, зазначав він, що в цій ситуації, роль ілюзіоніста виконує наше мислення, що вводить в оману суб'єкта відносно себе, усамосвідомості. «Обман визнається цілком законним і мислення вірно діяло; не уява нас обманює, а мислення, – до того ж мислення, що діє правильно, – відносячи єдність до нашої душі, яка може, реально є складною сутністю» [1, с. 151], – писав професор. Вказуючи на самостійність душі, як «складної сутності», визначив і джерело, що обумовило її самостійність – свідомість свободи волі. Глибоко розуміючи складну природу свідомості, її неоднозначний характер, акцент робив на мисленні, яке спіраючись на причинно-наслідкові зв'язки, було «викривачем нашої свідомості в брехні» [1, с. 152]. Для нього близьким є розуміння свободи волі у сократівському значенні, необхідною умовою якої є істинне знання. Наша свідомість сприймає і свободу волі, і закон причинності в значенні необхідності. Якщо співставляти свободу волі та причинність по відношенню до речі в собі, то, як вважав П. Ліницький, свобода волі є суттєвішою за причинність, оскільки визнається властивістю самої речі в собі, тобто «сутністю речей, яка полягає власне в дусі», тому причинність в цьому контексті потрібно визнавати ілюзією, «як приналежність світу явищ, тобто уявлень, – буття уявного, а не істинно суцього» [1, с. 154]. Але закон причинності важливу роль відігравав у процесі пізнання. І в цьому випадку, вже свобода волі виступала ілюзією. Тому примиривши їх між собою, вчений дійшов висновку про їх узгодження та сумісність, без виключення один одного. Саме такий підхід розкривав сутність питання про свободу волі.

Усвідомлювана свобода волі, яка поєднується із свідомістю нашого Я, як суб'єкта, (чим забезпечується субстанціальність душі) є ознаками духовності нашої душі.

Потрібно підкреслити, що у своїх розмислах, філософ розглядав тіло і душу, як два види буття. На його думку, вони створені вищою силою та не можуть бути ототожненими, як якісне та кількісне, де якісне є, в деякій мірі, безвідносним. Зв'язок між ними прослідковується завдячуючи тому, що якісне буття забезпечує кількісне буття багаторазовими повторами, а, отже, останнє є феноменальним буттям. «Само в собі кількісне буття не має міри, що обмежує,

і є, отже, буттям феноменальним; таку міру отримує воно від якісного буття; для всього є надуманими число та міра, але є надуманими тим, хто не належить ні обчисленню, ні вимірюванню» [1, с. 144], – писав філософ.

Щодо теорій зв'язку тіла і душі: теорії паралелізму та теорії взаємодії, які активно розглядалися його сучасниками, П. Ліницький ставився скептично. Жодна з них не надавала переваги душевним явищам. Саме вони, як він мислив, переважали у тандемі: душа – тіло. Мислитель писав, що «тіло – орган душі, і як орган повинен бути в підпорядкуванні її цілям та діям» [1, с. 149]. В основі взаємодії духовного та тілесного, вченим було визначено принцип доцільності, разом з адаптованим ним законом збереження енергії. Закон збереження енергії у загально прийнятому вигляді, на думку мислителя, був породжений пануючою емпіричною філософією, яка заперечувала метафізику та обмежувала пізнання явищами та не відповідав його баченню зв'язку означених субстанцій. Не поділяючи спроби представників емпіричної філософії, підвести фізичні та духовні явища до зазначеного закону, він по-іншому його трактував. Суть його інтерпретації полягала в тому, що душа не виробляючи тілесної енергії, тільки визначала на прямок тілесних процесів для досягнення певної мети. При цьому, не відбувалось перетворення фізичного процесу в психічний процес, «але підпорядковувалось тому чи іншому психічному явищу та слугувало для нього знаком, вираженням» [1, с. 149].

Філософ вважав, що, саме, людська душа, як самостійна істота, наділена свободою волі, виявляє найвищу ступінь принципу доцільності, тому може займати панівне місце не тільки в людському тілі, а і через нього – в природі.

Таким чином, вчений високо цінує філософське знання, як засіб підвищення загальноосвітнього рівня молодого покоління.

Пропонує своє бачення вирішення багатьох філософських проблем: метафізичних, онтологічних, гносеологічних, антропологічних. Центром їх вирішення, в його творчості, є душа, як одна з форм буття, що наділена особливою роллю та значенням. Фактором її самостійності визначена свобода волі, яка виступає рушійною силою, не тільки для початку будь-якої діяльності, а і для усвідомленого вибору шляху до досягнення людиною істинного знання.

Література:

1. Личинский П. И. Основные вопросы философии / П. И. Личинский / Сочинения: в 5 т. / [ред. Волков А.Г., авт. вступ. Ст. Мозговая Н. Г.]. – Мелитополь: Издательский дом МГТ, 2012. – Т. 1. – С. 40–182. – (Серия «Антология Украинской мысли»).
2. Мозговая Н. Г. Здравая метафизика Петра Личинского: [вступ. ст.] / Н. Г. Мозговая // П. И. Личинский. Основные вопросы философии. Об умозрении. – Мелитополь: Издательский дом МГТ, 2012. – Т. 1. – С. 5–39. – (Серия «Антология Украинской мысли»).